Terveh aastak lakõ taiva all

Jamali aukodanik, luulõtaja, pildstäjä ja kohaligu aolehe Narjana Ngerm päätoimõtaja HABETŠA JAUNGAD vii lugõja' Setomaa aolehele saadõt juttaga' kaug-põhja põlisrahvidõ tavalitsi kar´akasvataiji ja kalamiihi maailma.

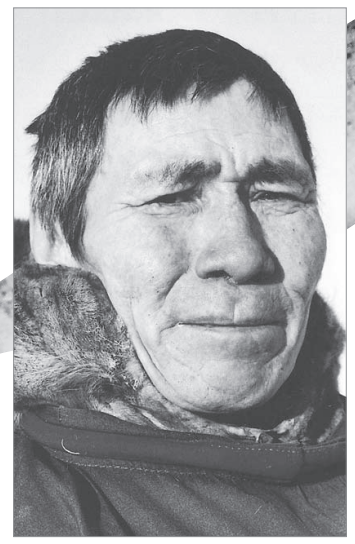

TEENELINE KALAMEES: Sjuta Jadne.

VALVUR JA KALAMEES: Anatoli Salinder. 10 x foto Habetša Jaungad

KALA KOTTI: niisugustesse suurtesse kottides

Tazovi alõvi tulõ' naksi' paistumma uutmalda'. Pilisi' hellelt, nii ku' kavvõlitsõ' taivatähe'. «Tulõ vist buraan,» ütel juht. «Olõmigi' kotoh.»

Piirkondligu keskusõ aokiräniguna, kinkõl oll iih kokkosaaminõ Tazagrorõbpromi kalamiihiga', tunnõ-õs rõõmu autojuhi ült sõnnu pääle. Arktilitsõh vöötmeh lõpõ-õi' veebruari kuuh viil tuisi' ja külälainõ' üte üüpääväga'.

Tuust aost ku joudsõmi' rajoonikeskusõ päähuulidsa pääle mänge tuul jo' kõnnitii pääl ja tekk lumõhelbist rebäsehandu. Kuu oll lännü' kõlladsõst undsõlitsõst palast. Hummogust olõ-õs inäp päävävallu ja allõv oll pümme seeh. Televiisor tiat, õt tulõ torm. Ja kõrraga' kasvi' lumõuarmõ' korgõst.

Ja sis jäimi' saisma väga kõva mürinägä. Viktor hüpäs vooriga' massinast vällä. Ütte roomkidõst tull naada' parandamma.

Ja nii jäi ma' mitmõst pääväst lumõvangi. Tazagrorõbpromi direktor Sergei Sankov ütel kokkosaamisõl: «Buraan om buraan. Tä lätt eishindäst üle. Mii' valmisti kalamiihile ette kats vanna sõidukit, mia' omma' Halmer Jahis.» Ja selet edesi ku näkk, õt ma saa-ai' kõgõst arvu.

«Tuu olõ-õi' kavvõh. Õnnõ 270 kilomeetrit põh´a poolõ Nahodka alõvist läbi minneh. Juhele om ült, õt sõidat näidega'. Ma looda, õt sul omma' lämmä' rõiva' üteh võõdõt. Ma' eis' sõida Tobolskihe kalurimajjulõ perrä. Ku' midägi om, sis küüsü' Vjatšeslav Salinderilt, kiä' om kalapüüdmisõ meistri ja timä saatki' transporti.»

Tetä' olõ-õs midägi'. Naksi sis mere veereh uutma sobivat aigu. Õgal hummogul käve mu man käskjalg, kiä' tiät, õt mii' sa naada' minemä sis ku' tuisk om müüdä lännü'.

1000 kilomeetrit

Vjatšeslav Salinder lõpõt umal aol Tobolski kalandustehnikumi. Sõnnu täl puudus tulõ-õi'. Tä om ülep 320 kalamehele ja umalõ naasele. Läbi aastaga nä liigusõ' müüdä Tazi jõkõ üles ja alla, nii sõitva' nä kokko umbõs 1000 kilomeetrit. Õga aastaga koni' märtsi kuuni' püüdäs õgasagamatsi kallu kokko 1350 tonni.

Neländä üüpäävä õdagust nakas torm hillebäst jäämä. Jäi perüs hillä. Mu mano tull keskiälinõ miis, kiä' ütel, õt ma' sõida timäga üteh. Viktor Purungui, nii oll juhi nimi, om aastakki tüütänü' niinimetet gazoni-juhina. Tä tiat uhkõlt, tä oppõ roomikidõga' riistapuu uma käe pääl selges. Timäga om üteh Viktor Sokolov, kiä' om peri Volga kandist. Timä om vähädse jutuga', a kindla tiikaaslanõ.

Ravvakriginä ja massinamürinä saatõl alostimi' tiid. Olõ-õi' sukugi lihtsa istõh sõita' 270 kilomeetrit. Edimäne üüpäiv läts lihtsalt, a külm nakas hilläkeiste liki litsma. Kõgõpäält lätsi' aknõ' iää (jäässe), sis külmi' kinni ussõ'. Õt värsket õhku hingädä', tull katusõluugist vällä roni'.

Ja sis jäimi' saisma väga kõva mürinägä. Viktor hüpäs vooriga' massinast vällä. Ütte roomkidõst tull naada' parandamma. Tä haard tüüriista' ja alost parandamist ja roomigu pintamist.

Pia saimi' edesi sõita'. Ma arvsi, õt s´ood tiid sõida-ai' inäp kiäki kunagi. A ma' essü. Näi väigokõist tulõkõist läbi pilo. Jäimi' saisma. Mu' kaaslasõ' tundsõ' mootorsaani juhi ar', tä oll kalamiis Halmer Jahi alõvist.

«Ma vii pensionäri rajoonikeskuistõ pensi perrä. Hindäl om ka' sääl as´aajamisi,» selet tä. Ja mootorsaan kattõ ruttu ar'.

Otsustimi' jäiä' siiä' üüsest. Sõidimi' uma roomik-massinaga' lumõuarmõhe, seimi' ja uni tullegi' pääle. Talvõl raudkarbih maada' olõki-i' kõgõ parep. Õgast pilost puhk sisse. Hummogust ollimi' läbi külmänü'. Panni hindäle viil rõivit sälgä ja hummogunõ unisus sai must jal' jako.

Tõõsõ üüpäävä lõpuh naksi' paistumma ütsigu' püstkuo', kuuri' ja aida'. Tuu ollegi' Halmer Jaha, Tazagrogõbpromi tuutmisbaas, koh oll mõni majakõnõ ja paar barakki. Jäimi' kalastusosakonna kontori mano.

Diislioperaator

Anatoli Jakovlevi käest, kiä' talvõl tüütäs komandandina ja diislioperaatorina ja suvõl leivakaptenina, saimi' tiidä', õt kõik mehe' lätsi' hummogu kalalõ perrä. Tuul aol ku' seimi', astõ läve pääle lahkõ ja jutalinõ naistõrahvas. Timä oll Ljudmilla Ader. Radist, kiä' om läbi aastaga tootmisbaasih üteh uma mehe Anatoli Salinderiga' ja kuvvõaastagatsõ tütre Niinaga'.

«Kõik aig eläs siih umbõs puulsata inemist. Ku' pia kõik läävä' suvitsidõ jahimaiõ pääle, sis mu' miis jääs siiä' vahti pidämä, valvamma. Talvõl püüd tä kalla. Tä püüd 4,5 tonni. Perüs hüä lisa mii' tehasõlõ. Õnnõ juhtkond anna-ai' mootorpaati sõitmisõst. Ku' näütüses suvõl midägi' juhtus, sis kuis mii' avida haigõt inemist. Kõgõ lähep allõv om Antipajutah, mia' om 40 kilomeetrit siist. Mootorpaadilda saa-ai' siih hakkamma...»

Neenetsi jaos om uma maapala väiga tähtsä. Ütskõik mäntse jiu veereh vai kingo otsah tä om sündünü', nakas timä ajaarvaminõ tuust kotusõst pääle. Ljudmilla jutust saami' tiidä', õt Enma Nenjanga pereh eläs säält kol' kilomeetrit, Njuta Susoi om

Kokkosaaminõ Udumäe veere pääl

Habetša Jaungad

Põh´apõtru kasvatajilõ om kõgõ kipõp aig, ku nä nakasõ' suvitsilõ kar´amaiõ pääle minemä. S´ool aastagal sai k´autus kar´stõl küläh. Mihhail ja Irina Tajšõnidõ abarah püstkuah om valgõ, lämmi ja kodonõ. Peremiis kuts hindä kõrvalõ istma, ülejäänü' reisikaaslasõ' istusõ' minost kurra kätt.

«Hüä, õt aokiränigu' ja aamõtnigu' tundva' huvvi ka' prostasidõ inemisi elo vasta,» ütel Mihhail tasatsõl helül ja eis' kai üles püstkuo tossumulgu poolõ. «Viimätsel aol om meid, põdrahoitjit veteranõ, naat veidebä meeleh pidämä ja eiski' unõhtõdas ar'. Ma uma naasega tüütä aktsiaseltsih Bajdaratski sovhoos 11. brigaadih 30 aastakka. Ma olõ brigadiir, naane om püstkua abilinõ.» Ku mitu last om?

«Kol' poiga, siih nä omma' ja kol' tütärd, kinkõst vanõp om jo' mehele lännü'.» Mihhail näütäs tüüraamadu koopiat.

Huvtava' olli' nuu' lehekülle' koh olli' kiräh autasu' tüüvõitõ iist. Saa selgest, õt tä om kõigi nõukogodõ viisaastagidõ iihrindligup miis olnu', kinkõl om eiski' valtsusõ metal. Hüvvil aastagil saat timä brigaat tapalõ katõsasata põh´apõtra aastagah, mõnikõrd saat saa jago vähäp. Sis saami' arvu midä tähendäs, õt näid om unõhtõt.

Perestroika-aastagil nakas Jamalil k´auma vällämaa põh´apõdrakasvataji. Ütskõrd käve' Mihhaili man suumlasõ'. Panni' timä põdrolõ kolmõsagamatsi pritse*. Järgmätsel aastagal nä tulli' jal', õt kaia' kuis pritsi' mõiu' ja võti' ka' pruumõ ja lätsi' kodomaalõ tagasi.

«Ku' pall´o teil no' riigi põtru om?» küüsü.

«Om jäänü' umbõs nellisata.»

«Mii' puja' viil opisõ' põdrapidämist,» ütles pernaane Irina. «Jovvasi' õks mii' viil tüüd tetä' ja näile kõik kõrda piteh selgest opada'. Mu miis alost kunagi' nullist pääle.»

PUHKEPAUS: põdrakasvatajate peatuspaik Marelava Sale neeme juures.

Timä vanaesä, hüä tundratundja, sattu kommunistõ repressiooni ohvris ja saadõti etapiga' ar'. Või olla', õt süüs võidi panda' sugulus Tajšõni vürstiga'. Mihhaili esä kuuli ar' nooröltõ. Timmä kasvat vanaimä, kõvakäega' naistõrahvas. Timä näkk ette, õt timä pujapujast saa väiga hüä põh´apõtru iist hooltsõja. A tuu lubahusõ Mihhail ka' täüt.

Brigaad otust puhada' mõnõ päävä inne Obi iju üleminemisõ